

Serdülők alkoholfogyasztása és dohányzása az impulzivitás, kockázatvállalás és énhatékonyság tükrében

PIKÓ BETTINA^{1*} – PINCZÉS TAMÁS^{2,3}

¹ Szegedi Tudományegyetem, Magatartástudományi Intézet, Szeged

² Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged

³ Debreceni Sportcentrum Kiemelkedően Közhasznú Nonprofit Kft., Debrecen

(Beérkezett: 2013. június 26.; elfogadva: 2013. december 30.)

Elméleti háttér: A serdülőkor olyan átmeneti fejlődéstani periódus, amelynek során számos biológiai és pszichoszociális változás történik, így például ez a káros szenvedélyt okozó szerek kipróbálásának időszaka is. A szerfogyasztáshoz nagyon sokféle egyéni és környezeti tényező járul hozzá, többek között a serdülőkkel összefüggő jelenségek is, mint a fokozott kockázatvállalás, élménykeresés. *Cél:* Kutatásunk célja az volt, hogy megvizsgáljuk az impulzivitás, kockázatvállalás, empátia és énhatékonyság jellegzetességeit a serdülők dohányzása és alkoholfogyasztása függvényében, a nemek vonatkozásában is, valamint összehasonlítsuk a sportoló és nem sportoló fiatalok csoportjait. *Módszer:* Adatgyűjtésünkre 2012 első félévében került sor Debrecenben, három középiskola bevonásával (N = 413), 214 (51,8%) sporttagozatos és 199 (48,2%) általános gimnáziumi osztályba járó diák körében. Önkitöltéses kérdőívet alkalmaztunk, amely kiterjedt a szociodemográfiai adatokon túl a sporttal kapcsolatos kérdésekre és a személyiségjegyekre. *Eredmények:* A leíró statisztikai elemzés, valamint a bináris logisztikus regresszióelemzés alapján megállapíthatjuk, hogy az impulzivitással hozható leginkább összefüggésbe a serdülők szerfogyasztása. Megerősítést nyert az is, hogy a sportolók impulzivitása és kockázatvállalása nagyobb mértékű, aminek következménye lehet a gyakoribb dohányzás és alkoholfogyasztás is a körükben. *Következtetések:* Adataink támogatják azt a felvetést, hogy az információadáson túlmenően szükség van a szerfogyasztás szempontjából magas rizikójú helyzetekre való felkészítésre is, hogy a serdülők hatékonyan tudják e szituációkat kezelni.

Kulcsszavak: impulzivitás, kockázatvállalás, énhatékonyság, alkoholfogyasztás, dohányzás, sport, serdülőkor

* Levelező szerző: dr. Pikó Bettina, Szegedi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar, Magatartástudományi Intézet, 6722 Szeged, Szentháromság u. 5.
E-mail: pikobettina@yahoo.com

1. Bevezetés

A serdülőkori olyan átmeneti fejlődéstani periódus, amelynek során számos biológiai és pszichoszociális változás történik. Ez a káros szenvedélyt okozó szerek kipróbálásának időszaka is, amelyhez nagyon sokféle egyéni és környezeti tényező járul hozzá, többek között a serdülőkori összefüggő jelenségek is, mint a fokozott kockázatvállalás vagy a megnövekedett élménykeresés, amelyek az alapszemélyiségtől függetlenül is részjelenségei lehetnek a serdülőkori jellemző sérthetlenség illúziójának (Arnett, 1992).

Lapsley és Duggan (2001) megkülönböztetik a veszélyekkel/kockázatokkal kapcsolatos sérthetlenség érzését, amelyet a káros szenvedélyekre való nagyobb hajlammal hoztak összefüggésbe, valamint egy általános sérthetlenséget, amely inkább erőszakos, antiszociális problémaviselkedésre hajlamosít. Az első sérthetlenségi típus tehát közel áll a kockázatvállalás/impulzivitás konstrukciójához. Bár a sérthetlenség illúziójának szerepét az egészségkockázati magatartásokban általában az irreális optimizmusnak tulajdonítják (Weinstein, 1980), valójában jóval összetettebb jelenségről van szó, mint a kockázatszlelésre gyakorolt hatás. Sőt, egyes vizsgálatok kimutatták, hogy a felnőttekkel összehasonlítva a serdülők kockázatszlelése nem kisebb mértékű (Steinberg, 2007). A dohányzó serdülők vagy alkoholt fogyasztók például teljesen reálisan látják a rájuk leselkedő veszélyeket (Pikó & Gibbons, 2008), így például a dohányzók egyáltalán nem tartják magukat sérthetlenségnek (Milam, Sussman, Ritt-Olson, & Dent, 2000). Lapsley, Aalsma és Halpern-Felsher (2005) azt is hozzáteszik, hogy a sérthetlenség illúziója nem egyértelműen negatív fejlődéstani jelenség, sőt, az egészséges mentális fejlődéshez járulhat hozzá a szelf határainak újraalakításával. Hasonlóan sok más pszichológiai konstrukcióhoz (mint például a diszfunkcionális attitűdök vagy akár az önbizalom), itt is arról van inkább szó, hogy a szélsőségek hajlamosíthatnak ugyan pszichopatológiai jelenségekre, normál esetben viszont inkább a fejlődés motorjaként működnek.

A serdülőkori jellemző sérthetlenség illúziója részben visszavezethető arra is, hogy ebben a korszakban megnövekszik a hajlam az impulzivitásra, amely szintén kapcsolatba hozható a szerfogyasztás kipróbálásával (Gullo & Dawe, 2008; Stautz & Cooper, 2013). Az impulzivitás alatt olyan személyiségjegyeket értünk, amelyek impulzív, megfontolatlan viselkedési tendenciákban öltöttek testet, miközben hiányzik a következmények adekvát előrelátásának képessége (Eysenck & Eysenck, 1985). Az impulzivitás maga is összetett jelenség, ezért többféle impulzivitás-formáról beszélhetünk, amelyek megismerése lehetővé teszi, hogy jobban megértsük

a fokozott kockázatvállalással és az egészségkockázati magatartással való összefüggését (Adams, Kaiser, Lynam, Charnigo, & Milich, 2012).

Whiteside és Lynam (2001) UPPS-modelljükben faktoranalízissel az impulzivitás négy faktorát különítették el: „urgency” (U) = sürgetettség, „premeditation” (P) = megfontoltság (hiánya), „perseverance” (P) = kitartás (hiánya) és „sensation seeking” (S) = szenzoros élménykeresés, amelyek az impulzív személyiség négy alapvonását jelentik. A sürgetettség arra utal, hogy valaki erős felindulásból, azonnali impulzusának engedve reagál. A megfontoltság hiánya az előrelátás, a következmények előzetes mérlegelése nélküli cselekvésre való hajlamot jelzi. A kitartás vagy állhatatosság hiánya elsősorban a nehéz vagy unalmas tevékenységre történő összpontosítás hiányát ragadja meg. Végül, a szenzoros élménykeresés (amelyet leginkább összefüggésbe szoktunk hozni a szerfogyasztással és más kockázatvállaló magatartással) az újdonság, az izgalmak fokozott keresésére irányul, még abban az esetben is, ha az adott szituációk veszélyesek, kockázatosak.

Számos összefoglaló tanulmány emeli ki az élménykeresést és kockázatvállalást a serdülőkori problémaviselkedés elemeivel összefüggésben, amelyre korunk kulturális háttere, a fogyasztói társadalom viselkedési normái fokozottan hajlamosítanak (Demetrovics & Rácz, 2008; Elekes, 2009; Rácz, 2006). Zuckerman (1979) éppen ezért ezt a személyiségvonást tartja leginkább felelősnek az olyan kockázatos viselkedésformákért, mint a szexuális szabadosság, a túlzott alkoholfogyasztás, az impulzív evés vagy a dohányzás. Wagner (2001) a szerfogyasztás mellett az elővigyázatlan vezetésre is hajlamosítónak találta az impulzivitást, számos tanulmány pedig az extrém sportokkal való kapcsolatát írta le (Kerr & Mackenzie, 2012; Llewellyn & Sanchez, 2008; Mayer, Lukács, & Pauler, 2012). Cyders és Smith (2007) hozzáteszik, hogy a negatív érzelmek (düh, szorongás) ösztönöznek elsősorban impulzív cselekvésre. Gullo és Dawe (2008) megkülönböztetik a jutalom által vezérelt impulzivitást, amely esetében a biokémiai jutalom (azaz a nucleus accumbensben történő dopaminfelszabadulás) jelent ösztönző motivációt bizonyos viselkedésre; illetve az inhibíciós impulzivitást, azaz a meggondolatlan („szeleburdi”) viselkedést, ami inkább azt jelenti, hogy valaki képtelen a negatív következményekkel is járható viselkedés kontrolljára. Ez utóbbi esetben inkább a frontális lebeny anatómiai-életteni eltéréseiről lehet szó.

A sérthetetlenség, kockázatvállalás, impulzivitás serdülőkori jelenségének hátterében a neuroanatómiai, fejlődéstani változások komoly szerepet játszanak (Cassey, Jones, & Hare, 2008). A folyamat középpontjában a fokozott kockázatvállalás áll, amelyre tehát az impulzív személyiségjegyek, főként a szenzoros élménykeresés hajlamosít (Schepis és mtsai, 2008). Ez általánosságban is igaz, azonban a serdülőkorra különösen, amelynek neu-

ronális fejlődéstani háttere ma már ismert; hozzá kell még azonban tenni azt is, hogy genetikai hajlam vagy szociális okok szintén szerepet játszanak, mint például a kortársak hatása; ennél fogva a kockázatok száma és erőssége szintén megnövekszik serdülőkorban (Balogh, Mayes, & Potenza, 2013). A fokozott kockázatvállalás, szenzoros élmény- és újdonságkeresés azonban fejlődéstanilag nem egyértelműen káros, sőt, evolúciós szempontból kifejezetten előnyös is lehet a serdülőkori adaptációs folyamatok során – a megnövekedett lehetőségek, az új kapcsolatok, az énhatárok megváltozása, a függetlenedés, egyszóval a szelf, az identitás fejlődése szempontjából (Greene, Krmar, Walters, Rubin, & Hale, 2000).

Kétségtelen azonban, hogy e fejlődési folyamatnak lehetnek olyan következményei, mint a sérthetlenség illúziója, az irreális optimizmus, a túlkompenzált és nem reális önbizalom vagy a túlzott énhatékonyság vélelme, amelyek hajlamossá tehetnek a szerfogyasztásra (Pikó, 2002; Urbán & Varga, 2003). Az énhatékonyság a saját képességünkbe vetett hitet jelöli, amely szerint képesek vagyunk célorientált tevékenységeket sikeresen elvégezni, s ezáltal teljesítményt elérni (Bandura, 1997), ami például a sportolással kapcsolatban igencsak fontos (Llewellyn & Sanchez, 2008). A helyes önértékelés nemcsak az egészségmagatartással, hanem a hatékony konfliktusmegoldási módok alkalmazásával is összefügg (Csibi & Csibi, 2013). Az énhatékonyság egyúttal optimizmussal és önbizalommal teli vélekedés arról, hogy az egyén képes megküzdeni az élet nehézségeivel, amely természetesen elősegítheti a stresszel való hatékony megbirkózást (Scholz, Dona, Sud, & Schwarzer, 2002); túlzott vélelme azonban akár irreális optimizmushoz és fokozott kockázatvállaló magatartáshoz is vezethet (Urbán & Varga, 2003).

A kutatók a képalkotó eljárások segítségével megállapították, hogy e serdülőkori jelenségek oka az a diszkrepancia, ami a tudati magatartáskontroll (ez elsősorban a prefrontális kéreghez köthető) és bizonyos szubkortikális agyi területek (főként a limbikus rendszerhez tartozó egyes struktúrák) fejlődése között áll fenn (Cassey és mtsai 2008). Ez utóbbi esetben számolnunk kell a ventrális tegmentális areával és a ventrális striatummal (nucleus accumbens, ahol a dopamin felszabadulása történik, azaz a jutalmazás szabályozásáért felelős agyi területek), a hippokampuszal (ahol az újdonság észlelése történik a memóriafolyamatok keretében), illetve az amygdalával (ahol az érzelmi színezetek képződnek) (Kelley, Schochet, & Landry, 2004). Mivel ez utóbbi területek hamarabb és gyorsabban fejlődnek, mint a kortikális régiók, a magatartási döntések meghozatalában az érzelmi feldolgozás fontosabb szerepet játszik ebben az életkorban, mint a racionális gondolkodás. Ez nem jelenti azt, hogy a serdülők nem rendelkeznek elegendő információval például az egészségkockázatok terén,

viszont a döntéseiket sokkal inkább érzelmi alapon fogják meghozni az adott szituációban (Steinberg, 2007). Ennek a fejlődéstani diszkrepanciának a következménye az is, hogy a jutalmazásra való érzékenység is más ebben az életkorban, ami az impulzivitásra való megnövekedett hajlammal jár együtt; ez pedig abban nyilvánul meg, ahogyan az egyén a késleltetett jutalomhoz való hozzájutást nehezen tolerálja, és azonnali kielégülésre törekszik (Stautz & Cooper, 2013).

A szakirodalmi áttekintés alapján úgy tűnik, hogy az impulzivitás és a kockázatvállalás fontos szerepet tölt be a serdülők fejlődési folyamatai során, és ennek hatásai lehetnek a szerkipróbálásra, a káros szenvedélyekre. Kutatásunk célja ezért az volt, hogy megvizsgáljuk e személyiségjellemzők előfordulását a serdülők dohányzása és alkoholfogyasztása függvényében, valamint a nemek vonatkozásában is. Korábbi kutatások már vizsgálták a debreceni serdülők egészségmagatartását, különösen a dohányzást (Márton és mtsai, 2006), azonban a bevezetésben említett jelenségek tükrében erre még nem került sor. Elemzésnek vetettünk alá az impulzivitás és kockázatvállalás mellett további két személyiségjellemzőt is, nevezetesen az énhatékonyságot és az empátiát. Mivel mintánkban speciális sporttagozatos és általános tantervű középiskolások is részt vettek, kézenfekvő volt az összehasonlítás a két alcsoport között, annál is inkább, mert a korábbi kutatások a sportolás egyik fő motivációs tényezőjeként azonosították az élménykeresést és a kockázatvállalást (Kerr & Mackenzie, 2012).

2. Módszer

Adatgyűjtésünkre 2012 első félévében került sor Debrecenben, ahol az „Ifjúsági sportkutatás” elnevezésű program részeként először mértük fel a fiatalok sportolási magatartásának társas befolyásoló tényezőit. Három középiskola vett részt ebben a fázisban, valamennyi gimnázium: egy sporttagozatos, egy vegyes és egy általános tantervű. Az előzetes terv szerinti 500 főből összesen 413 diák töltötte ki értékelhetően a kérdőívet (83%-os válaszadási arány), akik közül 214 (51,8%) sporttagozatos volt, 199 (48,2%) pedig általános gimnáziumi osztályban tanult (tehát 9–12. évfolyamon). A sporttagozaton tanulók mindegyike versenyszerűen sportol, ennek megfelelően az általános tagozaton tanulók egyfajta kontrollcsoportot alkottak. A tanulók önkéntesen vehettek részt a felmérésben, azonban senki sem tagadta meg a kitöltést; a fel nem dolgozott kérdőívek részben a hiányszókból, részben a nem megfelelő kitöltésből eredtek. Az életkori átlag 17,3 év (szórás: 1,2 év) volt, az életkori terjedelem pedig 15–21 év. A nemek aránya: 237 (57,4%) fiú és 176 (42,6%) lány. Az évfolyamok között a megoszlás

a következő volt: 9. évfolyamon a minta 27,8%-a, 10. évfolyamon 27,6%-a, 11. évfolyamon 29,8%-a és 12. évfolyamon 14,8%-a tanult.

Mérőeszközként önkitöltéses kérdőívet alkalmaztunk, amely kiterjedt a szociodemográfiai adatokon túl a sporttal kapcsolatos kérdésekre, a fiatalok szerfogyasztására és a lelki egészség egyéb vonatkozásaira. A kérdőív egészségmagatartásra vonatkozó részében megkérdeztük a fiatalokat, milyen gyakorisággal fordulnak elő az egészségkárosító magatartási tényezők, úgymint a dohányzás és az alkoholfogyasztás. Ennek kapcsán mértük az életprevalenciát, illetve a háromhavi prevalenciát („Az elmúlt három hónapban hányszor cigarettáztál/ittál alkoholt?”). A válaszok egyszerű igen/nem válaszok voltak, azaz a mennyiségtől függetlenül dichotóm kategóriákat alkalmaztunk mint prevalenciaértékeket. Jelen elemzésbe csak a háromhavi prevalenciaértékeket vontuk be, mivel a valaha történt fogyasztás kevésbé tűnt informatívnak a releváns változók szempontjából, mint a kurrens fogyasztás (pl. az alkohol kipróbálása már ebben a korban is általános, ezért érdemi következtetést nehéz levonni az életprevalencia alapján).

Az Iskoláskorúak Impulzivitás–Kockázatvállalás–Empátia Kérdőíve (Eysenck & Eysenck, 1980) magyar nyelvre és hazai populációra adaptált változata (Kozéki, 1994) segítségével három alapvető személyiségdimenziót mértünk: az impulzivitást, a kockázatvállalást és az empátiát. Összesen 69 kérdésből áll a skála (mindegyik alszála 23-23 item), a válaszlehetőségek igen/nem formában állnak rendelkezésre. A megbízhatósági (Cronbach-alfa) értékek a jelen mintában a következők lettek: 0,78 (impulzivitás), 0,83 (kockázatvállalás) és 0,80 (empátia). Az egyes alszálokhoz tartozó átlagértékek a 4. táblázatban láthatóak. Korábbi vizsgálatban (sporttáborban) részt vevő sportoló fiúkhoz képest a saját adataink az impulzivitás és kockázatvállalás alszálok terén némileg nagyobb értéket mutattak, az empátia szintje viszont ugyanolyan mértékű volt (Lukács, 2006). Egy 2007-es vizsgálat (Schaub & Szabó, 2007) adataival összevetve az impulzivitás terén (sportoló, 17 éves fiúk átlaga = 10,5, a kontrolloké = 11,8) a kontrollokhoz képest a mintabeli sportolóink szintén magasabb értéket mutattak (átlag = 12,8). Ugyanez igaz a kockázatvállalásra is, szemben az empátiával, ami a mi vizsgálatunkban alacsonyabbnak mutatkozott.

Az iménti skálát kiegészítettük az énhatékonyság változójával, amit az Általános Énhatékonyság Skála (General Perceived Self-Efficacy Scale; Schwarzer & Jerusalem, 1995) magyar változata segítségével mértünk. A skála összesen 10 itemből áll (pl. „Mindig sikerül megoldanom a nehéz problémákat, ha nagyon akarom”), a válaszlehetőségek 1–4-ig terjednek (egyáltalán nem jellemző, alig jellemző, jellemző, teljesen jellemző). A skála megbízhatósági mutatója (Cronbach-alfa) a jelen mintában 0,82 lett.

Adatainkat SPSS 15.0 for Windows nevű szoftverrel elemeztük. A szignifikancia általunk elfogadott szintje 0,05 volt. A Chi-négyzet-próbán és kétmintás *t*-próbán kívül korrelációanalízist és logisztikus regressziót használtunk. A központi statisztikai elemzést a logisztikus regresszióanalízis jelentette, amelynek segítségével értékeltük a szociodemográfiai mutatók (nem és iskolai tagozat típusa) és az egyes szerfogyasztási típusok (dohányzás és alkoholfogyasztás háromhavi prevalenciája), valamint az egyes személyiségskálák közötti összefüggéseket. A bináris logisztikus regresszió során az esélyhányadosok kiszámításánál a dichotóm szerfogyasztás és a szociodemográfiai mutatók értékei szerepeltek függő, a személyiségskálák pedig független változóként. A statisztikai szignifikancia megállapításához 95%-os konfidenciaintervallumot (95% CI) és *p*-értéket is számítottunk. Az előbbi esetben a statisztikai szignifikancia feltétele az volt, hogy az érték ne tartalmazza az 1-et.

3. Eredmények

Az 1. táblázatban láthatóak a minta szerfogyasztási gyakoriságai. A sporttagozatos és általános tantervű tanulók között egyedül a dohányzásban volt eltérés, amely szerint az utóbbiak az elmúlt három hónapban többet dohányoztak (46,4% vs. 33,5%). Az alkoholfogyasztás terén nem volt

1. táblázat. A szerfogyasztás változóinak gyakorisági mutatói nemenkénti és a középiskolai típus szerinti bontásban

	Fiúk (%) (n = 237)	Lányok (%) (n = 176)	Chi ² -próba	Sporttagozatos (%) (n = 214)	Általános (%) (n = 199)	Chi ² -próba
Dohányoztál az elmúlt három hónapban?						
Igen	33,9	47,2	Chi ² = 7,3 (df:1) p < 0,01	33,5	46,4	Chi ² = 7,1 (df:1) p < 0,01
Nem	66,1	52,8		66,5	53,6	
Alkoholt fogyasztottál az elmúlt három hónapban?						
Igen	78,7	85,8	Chi ² = 3,4 (df:1) p < 0,01	84,4	78,3	Chi ² = 2,1 (df:1) p > 0,05
Nem	21,3	14,2		15,6	21,7	
Nagyobb mennyiségű alkoholt fogyasztottál-e az elmúlt három hónapban?						
Igen	61,9	64,2	Chi ² = 0,2 (df:1) p > 0,05	66,2	57,2	Chi ² = 2,1 (df:1) p > 0,05
Nem	38,1	35,8		33,8	42,8	

szignifikáns különbség, azonban a sporttagozatos tanulók értékei némi-képp magasabbak voltak. A nemenkénti összehasonlítás során az derült ki, hogy a lányok nemcsak többet dohányoztak ($p < 0,01$), hanem alkoholt is gyakrabban fogyasztottak ($p < 0,01$), ami nem érintette a nagyobb mennyiségű ivást.

A 2. és 3. táblázatokban az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság közötti kétoldalú kapcsolatokat jelző korrelációs együtthatók értékeit láthatjuk nemenkénti bontásban. Az énhatékonyság mindkét nemnél összefügg a kockázatvállalással ($p < 0,001$), a lányok esetében (3. táblázat) az empátiával is ($p < 0,05$). Hasonlóan, az impulzivitás és a kockázatvállalás között is igazolható a kapcsolat ($p < 0,001$). Az életkorral együtt változó sem hozható összefüggésbe.

2. táblázat. Az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság közötti korrelációs mátrix eredményei a fiúk almintájában ($n = 237$)

	Impulzivitás	Kockázatvállalás	Empátia	Életkor
Énhatékonyság	0,04	0,26***	-0,06	0,04
Impulzivitás	-	0,38***	0,08	0,01
Kockázatvállalás	-	-	-0,02	-0,06
Empátia	-	-	-	-0,01

*** $p < 0,001$

3. táblázat. Az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság közötti korrelációs mátrix eredményei a lányok almintájában ($n = 176$)

	Impulzivitás	Kockázatvállalás	Empátia	Életkor
Énhatékonyság	-0,02	0,32***	0,16*	0,04
Impulzivitás	-	0,32***	0,03	0,04
Kockázatvállalás	-	-	0,02	-0,08
Empátia	-	-	-	0,04

* $p < 0,05$; *** $p < 0,001$

A 4. táblázat mutatja az impulzivitás, kockázatvállalás, empátia és énhatékonyság leíró statisztikáját nemenként és tagozattípusonkénti bontásban. A sporttagozatos tanulók nagyobb értékeket mutattak az impulzivitás ($p < 0,05$) és a kockázatvállalás ($p < 0,001$) terén. A nemek között az empátiában és az énhatékonyságban mutatkozott szignifikáns különbség; az empátia esetében a lányok ($p < 0,001$), az énhatékonyság kapcsán pedig a fiúk ($p < 0,05$) mutattak magasabb értékeket.

4. táblázat. Az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság változóinak leíró statisztikája nemenkénti és iskolatípusonkénti bontásban (kétmintás *t*-próba)

	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)	<i>t</i> -érték	Szignifikancia
Iskolatípus	Sporttagozatos (n = 214)	Általános (n = 199)		
Impulzivitás	12,8 (4,6)	11,8 (4,5)	2,3	p < 0,05
Kockázatvállalás	17,4 (4,3)	14,7 (5,3)	5,3	p < 0,001
Empátia	15,1 (4,2)	15,8 (4,7)	-1,6	p > 0,05
Énhatékonyság	29,7 (4,2)	29,6 (4,3)	0,12	p > 0,05
Nem	Fiúk (n = 237)	Lányok (n = 176)		
Impulzivitás	12,0 (4,6)	12,7 (4,5)	-1,4	p > 0,05
Kockázatvállalás	16,3 (5,0)	15,9 (5,0)	0,8	p > 0,05
Empátia	14,0 (4,5)	17,3 (3,8)	-7,6	p < 0,001
Énhatékonyság	30,1 (4,5)	29,0 (3,8)	2,3	p < 0,05

5. táblázat. Az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság leíró statisztikája a szerfogyasztási státusz szerint (kétmintás *t*-próba)

	Átlag (szórás)	Átlag (szórás)	<i>t</i> -érték	Szignifikancia
Dohányzói státusz	Dohányzó (n = 161)	Nem dohányzó (n = 245)		
Impulzivitás	11,3 (4,5)	13,9 (4,2)	-5,5	p < 0,001
Kockázatvállalás	15,8 (5,1)	16,7 (4,9)	-1,6	p > 0,05
Empátia	15,4 (4,5)	15,6 (4,5)	-0,6	p > 0,05
Énhatékonyság	29,8 (4,1)	29,4 (4,5)	1,0	p > 0,05
Alkoholfogyasztói státusz	Alkoholt fogyasztó (n = 332)	Nem fogyasztó (n = 74)		
Impulzivitás	10,8 (4,4)	12,7 (4,5)	-3,1	p < 0,01
Kockázatvállalás	15,3 (4,5)	16,3 (5,1)	-1,4	p > 0,05
Empátia	15,5 (4,5)	15,4 (4,5)	0,2	p > 0,05
Énhatékonyság	29,4 (4,2)	30,7 (4,2)	2,2	p < 0,05
Nagyivási státusz	Nagyobb mennyiséget ivó (n = 256)	Nagyobb mennyiséget nem ivó (n = 151)		
Impulzivitás	10,8 (4,5)	13,2 (4,4)	-5,2	p < 0,001
Kockázatvállalás	15,5 (4,9)	16,5 (5,1)	-1,8	p < 0,05
Empátia	15,8 (4,4)	15,3 (4,5)	1,1	p > 0,05
Énhatékonyság	29,3 (4,3)	30,2 (4,1)	1,9	p < 0,05

Az 5. táblázatban a fenti személyiségskálák leíró statisztikája a szerfogyasztási státusz szerinti bontásban látható. A dohányzókra és alkoholfogyasztókra (ideértve a nagyobb mennyiséget ivókat is) jellemzőbb az impulzivitás ($p < 0,001$); az utóbbiakra a fokozottabb kockázatvállalás is ($p < 0,05$). Az alkoholt nem fogyasztók énhatékonysági értékei azonban magasabbak voltak, mint az alkoholt fogyasztókéi ($p < 0,05$).

Végül, a 6. táblázat mutatja a bináris logisztikus regresszió eredményeit. Az esélyhányadosok szerint a dohányzás esélyét leginkább az impulzivitás növeli, ez valamennyi alcsoportra (fiú/lány/sporttagozatos/normál/tel-

6. táblázat. Az impulzivitás, a kockázatvállalás, az empátia és az énhatékonyság többváltozós összefüggése a szerfogyasztói státusszal (bináris logisztikus regresszió)

	OR (95% CI)		
	Dohányzás	Alkoholfogyasztás	Nagyobb mennyiségű ivás
Teljes minta (N = 413)			
Impulzivitás	1,14 (1,08–1,19)***	1,09 (1,03–1,16)**	1,13 (1,08–1,18)***
Kockázatvállalás	1,03 (0,99–1,08)	1,04 (0,99–1,09)	1,04 (0,99–1,08)
Empátia	1,01 (0,97–1,06)	0,99 (0,04–1,05)	0,97 (0,93–1,02)
Énhatékonyság	0,97 (0,93–1,02)	0,93 (0,87–0,99)*	0,95 (0,90–1,00)
Sporttagozat (n = 214)			
Impulzivitás	1,14 (1,06–1,22)***	1,10 (1,01–1,19)*	1,14 (1,06–1,22)***
Kockázatvállalás	1,06 (0,99–1,14)	1,06 (0,97–1,15)	1,03 (0,97–1,11)
Empátia	1,02 (0,95–1,10)	1,04 (0,95–1,13)	0,98 (0,92–1,05)
Énhatékonyság	0,99 (0,92–1,07)	0,94 (0,85–1,04)	0,96 (0,89–1,03)
Általános tagozat (n = 199)			
Impulzivitás	1,16 (1,08–1,25)***	1,08 (1,01–1,17)*	1,11 (1,04–1,19)**
Kockázatvállalás	1,05 (0,99–1,11)	1,01 (0,95–1,08)	1,03 (0,98–1,09)
Empátia	1,00 (0,94–1,06)	0,98 (0,91–1,05)	0,97 (0,92–1,03)
Énhatékonyság	0,96 (0,89–1,03)	0,92 (0,84–0,99)*	0,95 (0,88–1,02)
Fiúk (n = 237)			
Impulzivitás	1,12 (1,05–1,20)***	1,05 (0,98–1,13)	1,09 (1,03–1,16)**
Kockázatvállalás	1,01 (0,96–1,07)	1,03 (0,97–1,10)	1,05 (0,99–1,11)
Empátia	0,98 (0,92–1,05)	0,98 (0,91–1,05)	0,96 (0,90–1,02)
Énhatékonyság	0,97 (0,90–1,03)	0,94 (0,87–1,02)	0,97 (0,91–1,03)
Lányok (n = 176)			
Impulzivitás	1,15 (1,07–1,24)***	1,17 (1,06–1,30)**	1,18 (1,10–1,28)***
Kockázatvállalás	1,07 (1,01–1,14)*	1,05 (0,97–1,14)	1,03 (0,96–1,10)
Empátia	1,01 (0,93–1,10)	0,96 (0,86–1,08)	0,98 (0,91–1,07)
Énhatékonyság	1,00 (0,92–1,09)	0,92 (0,82–1,03)	0,92 (0,85–1,00)

OR = esélyhányados; 95% CI = 95%-os konfidenciaintervallum; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$;

*** $p < 0,001$

jes minta) érvényes. A teljes mintában és a normál tagozatosokra jellemző, hogy az érnhatékonyság csökkenti az alkoholfogyasztás esélyét. Az empátia egyik esetben sem növelte jelentősen a szerfogyasztás valószínűségét. A kockázatvállalás viszont a lányok esetében a dohányzás nagyobb valószínűségével járt együtt. Összességében az impulzivitás és a kockázatvállalás kapcsolata a lányok körében tűnik erőteljesebbnek.

4. Megbeszélés

Serdülőkorban különösen nagy jelentősége van bizonyos fejlődéstani jelenségeknek, mint a kockázatvállalás, a szenzoros élménykeresés, az újdonságkeresés, az érzelmi reguláció begyakorlása (Cassey és mtsai, 2008; Gullo & Dawe, 2008; Schepis és mtsai, 2008). Az impulzivitás és a kockázatvállalás ráadásul olyan személyiségjegyek, amelyeket számos kutatás kapcsolatba hozott a serdülők szerfogyasztásával (Adams és mtsai, 2012; Gullo & Dawe, 2008; Wagner, 2001; Zuckerman, 1979) és más kockázatos magatartásokkal, mint például a kalandokkal járó, extrém sportok (Kerr & Mackenzie, 2012; Llewellyn & Sanchez, 2008; Mayer és mtsai, 2012). Éppen ezért célul tűztük ki, hogy összehasonlítsuk a sporttagozatos középiskolások és az általános tagozatra járó diákok csoportjait e személyiségjellemzőkre nézve.

Eredményeink azt mutatták, hogy a sporttagozatos, azaz a sportot versenyszerűen űző tanulók impulzivitás- és kockázatvállalás-pontértékei magasabbak, amit korábbi hazai vizsgálatok nem erősítettek meg (Lukács, 2006; Schaub & Szabó, 2007). A nemzetközi adatok viszont a jelen eredményekkel vannak összhangban: a sportolók impulzivitás és kockázatvállalás tekintetében magasabb értékeket mutatnak (Gundersheim, 1987; Schrot, 1995). Sajnos az elemszámunk nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy sportágak szerint szisztematikusan is elemezni tudjuk az értékekben meglévő különbségeket. Egyedül az impulzivitással kapcsolatban volt az átlagok eltérése szignifikáns (ANOVA F -érték: 1,76; $p < 0,05$), amely szerint a teniszezők, a táncsal versenyszerűen foglalkozók, a thaiboxot űzők, a birkózók és a bmx-szel versenyzők mutattak kiemelten magas impulzivitás-pontszámot. További vizsgálatra van szükség az összefüggés behatóbb elemzéséhez, annyi azonban már most is sejthető, hogy nemcsak az extrém sportot űzők motivációjában szerepelhetnek a kockázatvállalással, élménykereséssel járó igények (vö. Kerr & Mackenzie, 2012), hanem általában is a versenyszerűen sportolók életében a sport igen fontos szerepet tölthet be ezen a téren, hiszen valószínűleg a szenzoros élménykeresés céljából is vesznek részt a mindennapos sportolás kihívásaiban.

Ki kell még emelni azt is, hogy a kockázatvállalásban és az impulzivitásban nemenként nem volt lényeges eltérés, a sportolás meghatározóbb volt a pontszámok alakulásában, mint a nem. Bár a fiúk némileg nagyobb fokú impulzivitásról és kockázatvállalásról számoltak be, ezek az eltérések azonban nem voltak statisztikailag jelentősek – eltérően a nemzetközi eredményektől, amelyek főként a kockázatvállalás terén igazolták a fiúk fölényét, az impulzivitás terén kevésbé (Eysenck & Eysenck, 1980; Eysenck, Pearson, Easting, & Allsopp, 1985). A lányok nagyobb empátiaszintje viszont minden vizsgálatban következetesen megjelenik.

A szerfogyasztói státusz szerint az impulzivitásnak volt a legnagyobb jelentősége a vizsgált változók közül; a dohányzók és alkoholt fogyasztók (beleértve a nagyobb mennyiség elfogyasztásáról beszámolókat is) impulzivitás-pontszáma nagyobb volt, s a logisztikus regresszióelemzés is az impulzivitás esélynövelő hatását mutatta. Az impulzivitás maga is összetett konstruktum: a megfontoltság hiánya és a szenzoros élménykeresés egyaránt szerepet játszhat a szerfogyasztásra való motiváltság növelésében (Lapsley és mtsai, 2005; Whiteside & Lynam, 2001).

Érdekes módon, bár a kockázatvállalás és az impulzivitás közötti korreláció beigazolódtott a szociodemográfiai mutatóktól függetlenül is, az előbbi személyiségjegy jelentősége kevésbé mutatkozott meg: csak a lányok esetében volt esélynövelő hatású a dohányzással kapcsolatban. Ennek magyarázata az lehet, hogy a merészséget, a kockázatvállalást még ma is a férfiak társadalmi szerepével hozzuk összefüggésbe; a lányok esetében e vonások kevésbé elfogadottak. Amely lányokra pedig mégis jellemzőek ezen vonások, azok esetében a szerfogyasztás esélyének növekedésével kell számolnunk.

Nem elsősorban kockázatvállalásról van tehát szó, hanem inkább élménykeresésről és érzelmi megerősítésről például az alkohol vagy cigaretta társaságbeli elfogyasztása során. Korábbi vizsgálatok egyébként csak részben igazolták a serdülőkre vonatkozó sérthetlenség illúzióját (Milam és mtsai, 2000; Quadrel, Fischhoff, & Davis, 1993). Az egészségfejlesztéssel foglalkozó szakemberek már régóta hangsúlyozzák a készségfejlesztés szükségességét a káros szenvedélyek megelőzésében, hiszen az információval bőven rendelkező fiatalok sem mentesülnek az érzelmi döntések kényszerítő erejétől. Ezt megerősítik azok a kutatási eredmények is, amelyek a kockázatészlelést reálisnak mutatták a dohányzó vagy alkoholt, drogot fogyasztó fiatalok körében (Pikó & Gibbons, 2008). Míg azonban ez igaz lehet a szerfogyasztással kapcsolatban, a közlekedési balesetekkel összefüggésben a kockázatvállalásnak kiemelkedő szerepe lehet; az impulzív vezetés ez irányú hatását például a motorral közlekedők körében igazolták (Cheng & Lee, 2012). Ugyanakkor az ecstasy fogyasztása során az újdonság-

keresést találták meghatározóbbnak (Butler & Montgomery, 2004). Nem mindegy tehát, hogy milyen kockázati magatartásról van szó, hiszen az addiktív viselkedések terén vannak impulzív és kompulzív formák is, és az egyes fajtáktól függően más-más szempont kerülhet előtérbe.

A vizsgált személyiségjellemzők közül az énhatékonyságnak volt még a szerfogyasztásra esélynövelő hatása, amire korábbi vizsgálatok is utaltak már; ez a változó gyakran jelen van mind a szerfogyasztást elemző (Urbán és Varga, 2003), mind pedig a sportpszichológiai (Llewellyn & Sanchez, 2008) kutatásokban. Adataink azt mutatják, hogy az énhatékonyság kapcsolatba hozható a fokozottabb kockázatvállalással (és lányok körében az empátiával is), ez azonban nem igazolható az impulzivitással kapcsolatban. A lányok empátiaszintje egyébként is magasabb, ráadásul a céltudatos viselkedés könnyebben elsajátítható, ha megfelelő empátia is társul hozzá (F. Lassú, Glauber, Hajdu, Kolosai, & Rózsáné Czigan, 2011). Amikor bízunk a képességeinkben célorientált viselkedésünk során, hajlamosak vagyunk nagyobb kockázatot is vállalni, amit például sziklamászók körében figyeltek meg (Llewellyn & Sanchez, 2008). Saját eredményeink nem mutattak nagyobb fokú énhatékonyságot a sportolók körében, bár a kockázatvállalás és az impulzivitás jellemzőbb volt rájuk. Ki kell azonban emelni, hogy az énhatékonyság az alkoholfogyasztás esetében esélycsökkentőnek, azaz védőfaktornak bizonyult. Ezzel kapcsolatosan korábbi vizsgálatok ellentmondásosak: logikus lenne, hogy azok, akikre jellemzőbb az énhatékonyság, kevésbé vannak rászorulva a cigaretta vagy az alkohol hatásaira, azonban egyes vizsgálatok a dohányzók és alkoholt fogyasztók körében mértek nagyobb énhatékonyság-pontszámokat (Pikó, 2002; Urbán és Varga, 2003), aminek a szer önbizalomnövelő hatása is lehet oka.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy 1) az impulzivitással hozható leginkább összefüggésbe a serdülők szerfogyasztása; 2) a sportolók impulzivitása (és kockázatvállalása) nagyobb mértékű, aminek következménye lehet a gyakoribb dohányzás és alkoholfogyasztás is a körükben. Kutatásunk eredményei tehát kiemelik az impulzivitás szerepét a serdülők szerfogyasztásában. A szerfogyasztás esélyét növeli az adaptív érzelmi reguláció hiánya, amely kihat a magatartási döntéshozatal minőségére (Schreiber, Grant, & Odlaug, 2012), különösen magas rizikójú helyzetben, amikor például valakit egy baráti társaságban megkínálnak cigarettával vagy alkohollal. Az érzelmi intelligencia adekvát alkalmazása, saját és mások érzelmi reakciójának megértése és kezelése olyan készségfejlesztést igényel, amely segíthet a káros szenvedélyek megelőzésében, illetve adekvát kezelésében. Adataink megerősítik, hogy az információkon túlmenően szükség van a magas rizikójú helyzetekre való felkészítésre, hogy a serdülők hatékonyan tudják kezelni ezeket, azaz olyan döntéseket hozzanak, amelyek hosszú

távon is előnyösek a számukra. Nem elsősorban önbizalomhiányról van tehát szó, ráadásul a sérthetetlenség vélelme sem feltétlenül segíti elő a hatékony adaptációt. Kétségtelen, hogy az énhatékony viselkedés (amennyiben reális) hozzájárulhat a célorientált döntésekhez, azonban az érzelmek gyakran felülírják a racionális hozzáállást. Az érzelmek kezelése nemcsak serdülőkorban, hanem általában is sok problémával jár; Chamorro és munkatársai (2012) ezért azt javasolják, hogy az impulzivitás kezelése legyen általános mentálhigiénés célkitűzés, amelynek segítségével sok mentális és egészségbeli probléma megelőzhetővé válna.

Irodalom

- Adams, Z.W., Kaiser, A.J., Lynam, D.R., Charnigo, R.J., & Milich, R. (2012). Drinking motives as mediators of the impulsivity – substance use relation: Pathways for negative urgency, lack of premeditation, and sensation seeking. *Addictive Behaviors*, 37, 848–855.
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, 12, 339–373.
- Balogh, K.N., Mayes, L.C., & Potenza, M.N. (2013). Risk-taking and decision-making in youth: Relationships to addiction vulnerability. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(1), 1–9.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Plenum
- Butler, G.K.L., & Montgomery, A.M.J. (2004). Impulsivity, risk taking and recreational ‘ecstasy’ (MDMA) use. *Drug and Alcohol Dependence*, 76, 55–62.
- Cassey, B.J., Jones, R.M., & Hare, T.A. (2008). The adolescent brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1124, 111–126.
- Chamorro, J., Bernardi, S., Potenza, M.N., Grant, J.E., Marsh, R., Wang, S., et al. (2012). Impulsivity in the general population: A national study. *Journal of Psychiatric Research*, 46, 994–1001.
- Cheng, A.S., & Lee, H.C. (2012). Risk-taking behavior and response inhibition of commuter motorcyclists with different levels of impulsivity. *Transportation Research Part F*, 15, 535–543.
- Csibi, S., & Csibi, M. (2013). Az önértékelés és a megküzdés szerepe a serdülők egészségvédő magatartásában. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 14, 281–295.
- Cyders, M.A., & Smith, G.T. (2007). Mood-based rash action and its components: Positive and negative urgency. *Personality and Individual Differences*, 43, 839–850.
- Demetrovics, Zs., & Rácz, J. (szerk., 2008). *Partik, drogok, ártalomcsökkentés. Kvalitatív kutatások a parti-szcénában*. Budapest: L’Harmattan
- Elekes, Zs. (2009). *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon. ESPAD 2007*. Budapest: L’Harmattan
- Eysenck, H.J., & Eysenck, M.W. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum
- Eysenck, S.B.G., & Eysenck, H.J. (1980). Impulsiveness and venturesomeness in children. *Personality and Individual Differences*, 1, 73–78.

- Eysenck, S.B.G., Pearson, P.R., Easting, G., & Allsopp, J.F. (1985). Age norms for impulsiveness, venturesomeness and empathy in adults. *Personality and Individual Differences*, 4, 613–619.
- F. Lassú, Zs., Glauber, A., Hajdu, K., Kolosai, N., & Rózsáné Czigány, E. (2011). *Gyermekek mentálisan sérülékeny családokban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó
- Greene, K., Krmar, M., Walters, L.H., Rubin, D.L., & Hale, J.L. (2000). Targeting adolescent risk-taking behaviors: The contributing of egocentrism and sensation-seeking. *Journal of Adolescence*, 23, 439–461.
- Gullo, M.J., & Dawe, S. (2008). Impulsivity and adolescent substance use: Rashly dismissed as “all-bad”? *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 32, 1507–1518.
- Gundersheim, J. (1987). Sensation seeking in male and female athletes and nonathletes. *International Journal of Sport Psychology*, 18(2), 87–99.
- Kelley, A.E., Schochet, T., & Landry, C.F. (2004). Risk taking and novelty seeking in adolescence: Introduction to Part I. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021, 27–32.
- Kerr, J.H. & Mackenzie, S.H. (2012). Multiple motives for participating in adventure sports. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 649–657.
- Kozéki, B. (1994). Az Eysenck-féle „Impulzivitás – Kockázatvállalás – Empátia” kérdőív iskoláskorúak részére. In F. Mérei, & F. Szakács (szerk.), *Pszichodiagnosztikai Vadaemecum* (301–320). Budapest: Tankönyvkiadó
- Lapsley, D.K., Aalsma, M.C., & Halpern-Felsher, B.L. (2005). Invulnerability and risk behavior in early adolescence. Paper presented in the symposium “The Development of decision-making” at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, April 8, Atlanta, USA.
- Lapsley, D.K., & Duggan, P.M. (2001). *The Adolescent Invulnerability Scale: Factor structure and construct validity*. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development, April 21, Minneapolis, USA.
- Llewellyn, D.J., & Sanchez, X. (2008). Individual differences and risk taking in rock climbing. *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 413–426.
- Lukács, L. (2006) *MLSZ – NUPI Zánkai utánpótlás labdarúgó tábor. Pszichológiai mérések I*. Letöltve: 2013. 06. 22-én: http://www.sportpszichologia.eu/1_fomenu/publikaciok_szakmai_anyagok/2/zanka.pdf
- Márton, H., Szövetes, M., Pásti, G., Majoros, M., Fejes, M., & Ilyés, I. (2006). Egy nagyvárosi lakótelep 10–18 éves tanulóinak dohányzási szokásai. Prevenációs kampány előtti felmérés. *Egészségfejlesztés*, 47(5–6), 27–29.
- Mayer, K., Lukács, A., & Pauler, G. (2012). A 8-tételes Szenzoros Élménykeresés Skála (BSSS-8) magyarországi adaptálása. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 13, 297–312.
- Milam, J.E., Sussman, S., Ritt-Olson, A., & Dent, C.W. (2000). Perceived invulnerability and cigarette smoking among adolescents. *Addictive Behaviors*, 25, 71–80.
- Pikó, B. (2002). *Egészségtudatosság serdülőkorban*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Pikó, B., & Gibbons, F.X. (2008). Behavioral and psychosocial influences of risk perception among Hungarian adolescents. *International Journal of Public Health*, 53, 131–138.
- Quadrel, M.J., Fischhoff, B., & Davis, W. (1993). Adolescent (in)vulnerability. *American Psychologist*, 48, 102–116.
- Rácz, J. (2006). *Kvalitatív drokkutatások. Kvalitatív kutatások budapesti droghasználók között*. Budapest: L'Harmattan
- Schaub, G., & Szabó, A. (2007). Sportoló és nem sportoló fiatalok személyiségjegyeinek összehasonlítása vizsgálatokkal. *Új Pedagógiai Szemle*, 11, 122–128.

- Schepis, T.S., Desai, R.A., Smith, A.E., Cavallo, D.A., Liss, T.B., McFetridge, A., et al. (2008). Impulsive sensation seeking, parental history of alcohol problems, and current alcohol and tobacco use in adolescents. *Journal of Addiction Medicine*, 2(4), 185–193.
- Scholz, U., Dona, B.G., Sud, S., & Schwarzer, R. (2002). Is general self-efficacy a universal construct? *European Journal of Psychological Assessment*, 18, 242–251.
- Schrot, M.L. (1995). A comparison of sensation seeking among different groups of athletes and nonathletes. *Personality and Individual Differences*, 18, 219–222.
- Schreiber, L.R.N., Grant, J.E., & Odlaug, B.L. (2012). Emotion regulation and impulsivity in young adults. *Journal of Psychiatric Research*, 46, 651–658.
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy Scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston (Eds.), *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs* (35–37). Windsor: NFER-NELSON
- Stautz, K., & Cooper, A. (2013). Impulsivity-related personality traits and adolescent alcohol use: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 33, 574–592.
- Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55–59.
- Urbán, R., & Varga, J. (2003). A negatív érzelmek, az önbizalom, az énhatékonyság és a dohányzás serdülőkorban. *Addiktológia Hungarica*, 2, 346–369.
- Wagner, M.K. (2001). Behavioral characteristics related to substance abuse and risk-taking, sensation-seeking, anxiety sensitivity, and self-reinforcement. *Addictive Behaviors*, 26, 115–120.
- Weinstein, N.D. (1980). Unrealistic optimism about future events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 806–820.
- Whiteside, S.P., & Lynam, D.R. (2001). The Five Factor Model and impulsivity: Using a structural model of personality to understand impulsivity. *Personality and Individual Differences*, 30, 669–689.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum

Szerzői munkamegosztás

A tanulmány alapjául szolgáló kutatás elméleti háttérének megalapozása, az adatgyűjtés, valamint az adatrögzítés Pinczés Tamás, doktorandusz-hallgató munkája. Szintén ő segített a jelen tanulmányban szereplő adatelemzés hipotéziseinek felállításában. Pikó Bettina témavezetőként a munka teljes szakmai részének irányítását, a statisztikai elemzést, az eredmények értelmezését és a szöveg megírását végezte el. A publikációs tartalom és a korrektúra ellenőrzése közös munka eredménye.

Adolescents' alcohol and cigarette use in light of impulsivity, risk-taking and self-efficacy

PIKO, BETTINA – PINCZÉS, TAMÁS

Background: Adolescence is a transitory developmental period of life during which a number of biological and psychosocial changes take place as experimenting with substance use, for instance. A number of personal and environmental factors may contribute to substance use, among others those may be linked to adolescence, such as increased risk-taking and sensation-seeking. *Aim:* The main goal of our study was to examine characteristics of impulsivity, risk-taking, empathy, and self-efficacy in light of adolescents' smoking and drinking behaviors and gender, and to compare groups of athletes and non-athletes. *Method:* Data collection was conducted in Debrecen (Hungary) during the first semester of the year 2012 including classes from three high schools (N = 413), 214 (51.8%) students from sports faculty and 199 (48.2%) from normal classes. The self-administered questionnaires contained items on sports-related questions and personality traits beyond sociodemographics. *Results:* Based on descriptive statistics and binary logistic regression analyses we found that adolescent substance use was primarily related to impulsivity. It was also confirmed that athletes' impulsivity and risk-taking showed greater levels that may be linked to their higher rates of alcohol and cigarette use. *Conclusions:* Our data support the idea that beyond providing information there is also a need for preparing adolescents' for high risk situations to help them cope with these challenges effectively.

Keywords: impulsivity, risk-taking, self-efficacy, alcohol and cigarette use, sport, adolescence